

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ II (IV. Hafta)

ERMENİ MESELESİ
BATI CEPHESİ ÖNCESİ GELİŞMELER
DÜZENLİ ORDUYA GEÇİŞ

- * Geçen Haftaki dersimizde Milli Mücadele'nin Doğu ve Güney Cephelerinde gerçekleşen mücadelelerden bahsetmiştik. Bu iki cephede Ermeniler ile de savaşılmış ve Gümrü Antlaşması'na kadar Ermeniler ile olan mücadeleler devam etmiştir.
- * Osmanlı tebaasından olan Ermeniler ile sorunların başlaması, bu sorunlarda etkisi olan devletlerin tutumları ve bugün de devam eden olumsuz ilişkilerin kökeni nereye dayanıyor ve nasıl bir seyir takip ediyor olduğunu öğrenmek bugünkü yaşananları daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

ERMENİ MESELESİ

* Osmanlı Devleti ve Ermeniler

- * Bünyesinde çok farklı milletleri barındıran Osmanlı Devleti kozmopolit yapısıyla bir Osmanlı toplumu yaratmış, tebaası olan Müslüman ve gayrimüslim unsurları aynı çatı altında refah içinde yaşatmaya gayret etmiştir. Birer Osmanlı vatandaşı olarak Osmanlı toplumu içinde kendi dinlerini serbestçe yaşayabilme ve kendini ifade edebilme hakkına sahip olan devlet içindeki bu farklı renkler, uzun süre dengeli bir şekilde yönetilebilmiştir.
- * Osmanlı Devleti içerisinde oldukça rahat bir hayat süren; sanatla, ticaretle uğraşan Ermeniler çoğu zaman toplumun zengin sınıfını oluşturduğu gibi, cizye vergisi vermeleri karşılığında askerlikten muaf tutulmuşlardır. Osmanlı tebaası içinde *millet-i sadıka* olarak anılan Ermenilerin bu statüleri 19. yüzyıla kadar devam etmiştir. Özellikle Fransız İhtilali ile başlayan ve tüm dünyaya yayılan milliyetçilik akımı, doğal olarak en fazla, çok uluslu imparatorluklara tesir etmiş, Osmanlı Devleti de bundan en çok etkilenen devletlerden biri olmuştur.

Balkan coğrafyasına hakim olan Osmanlı Devleti'nde ilk çözümler de yine bu bölgede başlamış; Yunan, Bulgar ve Sırp ayaklanmalarını 19. yüzyılın sonlarına doğru Ermeni ayaklanmaları izlemiştir. Bu dönemdeki en etkili adım 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı ile özellikle Ruslar, Osmanlı Devleti içindeki Ermenilerin koruyuculuğunu üstlenmeye çalışmışlar; 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi (93 Harbi) ile de bu durum doruk noktasına ulaşmıştır. 93 Harbi ile Kars, Ardahan, Batum ve Artvin'in Ruslara verilmesi Rusların Doğu Anadolu'ya gelmelerine neden olmuştur. Rusların bu coğrafyaya gelmeleri Osmanlı toprağı olan bu bölgelerde yaşayan Ermenilerle Rusları bir araya getirmiş; zamanla bu gayrimüslim unsurlar Osmanlı Devleti'ne karşı kıskırtılmaya başlanmıştır.

Rus ordusu içinde yer alan Ermeni askerlerin Doğu Anadolu'daki Ermenileri kışkırtmaları ve nihayetinde imzalanan 1878 Berlin Antlaşması ile de Ermenilerin bağımsızlık yolu açılmıştır. Ayrıca bu antlaşmanın 61. maddesiyle Büyük devletler Ermenilerin bulunduğu yerlerde ıslahat yapılmasını Osmanlı Devleti'ne kabul ettirmişler ve bunun uygulanmasının kontrolünü de üstlenmişlerdi. Böylece bu antlaşma ile Ermeni Sorunu, sadece Rusya'nın ilgilendiği bir konu olmaktan çıkartılarak, diğer bütün devletlerin de söz hakkı olduğu uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Özellikle Batılı güçlerin kendi çıkarları doğrultusunda desteklediği ve teşvik ettiği Ermeniler zamanla güçlenerek Osmanlı Devleti için çözülmesi gereken büyük bir problem haline gelmiştir.

- * Özellikle I. Dünya Savaşı esnasında birçok cephede savaşıyan devletin, içeride uğraştığı bu isyanlar oldukça güç kaybetmesine de neden olmuştur.
- * Bilhassa İngiltere ve Rusya'nın kışkırtması ve koruyuculuğunda Ermeni örgütlenmesi hızlandı. İlk Ermeni örgütleri XIX. yüzyılın ikinci yarısında görünürde hayır cemiyetleri şeklinde kurulmaya başlamıştı. Bunlar içinde en önemlileri Hınçak ve Taşnaksütyun Komiteleri idi.
- * 1890'da Erzurum'da ilk siyasî amaçlı isyan patlak verdi. 1894 yılında başlayan Sason isyanı Avrupa'ya çok mübalağalı bir şekilde nakledilerek, Avrupa'da ve Rusya'da "Ermeni Katliamı" diye feryatların yükselmesine sebep oldu.
- * 1896 Ağustosunda Ermeniler, Osmanlı Bankasına saldırarak İstanbul'da yeni bir olay daha çıkardılar. 1904'te İkinci Sason İsyanı oldu. Fakat bu durum Avrupa'da Türklerin Ermenileri katlettikleri şeklinde lanse edildi. Taşnaksütyun Komitesi'nin son girişi, II. Abdülhamid'e karşı, 21 Temmuz 1905'te yapılan "Yıldız Suikastı" oldu. Ermeniler, Padişahın bineceği arabaya bomba yerleştirdiler. Ne var ki II. Abdülhamid arabaya binmekte gecikince, bomba kendisinin gelmesinden önce patladığından padişah bu suikasttan sağ kurtuldu.

Meşrutiyet sonrası bir kat daha artan propaganda ve telkinler sonunda, Adana'da 14 Nisan 1909 günü Ermeni olayları patlak verdi. Adana ve ilçelerinde başlayan olaylar kısa sürede çevreye yayılarak tehlikeli bir hal aldı. Sonuçta alınan idari ve askeri önlemlerle Adana'daki olaylar bastırıldı. 1909'dan Birinci Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı Devleti içinde Ermeniler bir durgunluk dönemine girdiler. Fakat Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasını bağımsızlık yolunda önemli bir şans olarak nitelendirdiler ve bu yolda herşeyi mubah saydılar.

* **Birinci Dünya Savaşı Sırasında Ermeni Meselesi**

- * Osmanlı Devleti'ni Birinci Dünya Savaşı içerisinde en çok meşgul eden konulardan birisi de Ermeni Sorunu oldu. Osmanlı Devleti'nin seferberlik ilan etmesinden hemen sonra, 17 Ağustos 1914'te ilk Ermeni isyanı Zeytun'da çıktı. Bundan sonra da isyan hareketleri yaygınlaştı ve silah altındaki Ermeni askerleri ordudan kaçmaya başladılar. Silahlarıyla birlikte kaçan bu Ermeniler, eşkıyalık yapmaya, güvenlik kuvvetlerine ateş açmaya ve Ruslar ile işbirliğine giriştiler. Bu sırada Osmanlı Devleti, bütün şiddetiyle süren savaşta çeşitli cephelerde, dünyanın büyük devletlerine karşı kendisini savunmak için çarpışmaktaydı.
- * İşte Osmanlı hükûmeti bu durumda, ülke içerisinde devam eden Ermeni hareketlerini önlemek üzere, bazı önlemler almak zorunda kalmıştır. Dahiliye Nezareti (İçişleri Bakanlığı) öncelikle, 24 Nisan 1915 tarihinde yaptığı çeşitli uyarılara uymayan Ermeni Komite merkezlerinin kapatılmasına, belgelerine el konmasına ve ele başlarının tutuklanmasına karar vermiştir.

Ancak cephe gerisinde Ermenilerin Osmanlı Devleti'ni arkadan vurma faaliyetleri durmayınca tek çare, o bölgedeki bozguncu Ermenileri zararı dokunmayacak bir bölgeye göndermekle sağlanabilirdi. Bu nedenle isyan çıkan bölgelerdeki Ermenilerin, hükümet tarafından belirlenen yerlere gönderilmesine karar verilmiştir. 27 Mayıs 1915'te hükümet emirlerine, memleket savunmasına ve asayişin korunmasına dair alınacak tedbirlere muhalefet edenlerle, casusluk yapanların tek tek veya toplu olarak hükümetçe belirlenecek bölgelere yerleştirilmelerini öngören bir kanun çıkarıldı.

Dahiliye Nezareti 28 Mayıs 1915'te savaş durumu ve olağanüstü politik zorunluluk nedeniyle başka bölgelere gönderilen Ermenilerin kolaylıkla ve düzenli bir şekilde barınmaları, yedirilip içirilmeleriyle ilgili hususlar hakkında ayrıntılı bir yönetmelik yayınlanmıştır. Osmanlı hükümeti, ülkeye zararı dokunan Ermenileri düzgün kafileler halinde, yerleştirilecekleri bölgelere göndermeye başlamıştır. Ancak isyan hareketine katılmamış olan Ermeniler yerlerinde bırakılmıştır. Bu yer değiştirme sırasında iklim şartlarından, yol şartlarından, salgın hastalıklardan veya çeşitli isyan hareketlerinden, çetelerin saldırılarından ve diğer nedenlerden Ermenilerden ölenler olmuştur.

* Hükûmet bu durumu elinden geldiğince önlemeye çalışmış ve sorumlu gördüğü kimseleri de cezalandırmıştır. Ancak bazı çevreler tarafından zamanla giderek büyüyen sayılarla verilen ölüm olayları iddia edildiği gibi değildir. Bu asılsız iddialarda 1,5–2 milyon Ermeni'nin hayatını kaybettiği belirtilmektedir. Oysaki yerli ve yabancı kaynakların verdikleri bilgilere göre 1914 yılında Türkiye'deki Ermeni nüfusunun toplamı 1.300.000 civarındaydı. Yeri değiştirilen Ermenilerin sayısı ise 702.900 kadardı. Böylece 1,5–2 milyon Ermeni'nin öldüğü iddiasının ne kadar gerçek dışı olduğu görülmektedir. Birinci Dünya savaşı içinde Ermenilerin her türlü kayıpları 300.000'i geçmemektedir. Bunda da öldürülen Ermenilerin sayısı yol durumundan hastalıktan, salgından ölenlerin sayısından çok çok azdır.

* **İstiklal Savaşı Döneminde Türk-Ermeni İlişkileri**

- * Birinci Dünya Savaşı'nın sonucunu belirleyecek antlaşmaların oluşacağı bir konferans toplanmıştır. 18 Ocak 1919'da toplanan Paris Barış Konferansı'na 32 devlet ve daha devleti olmayan milletlerin temsilcileri katılmıştır.
- * Paris'te barış konferansına gelen Ermeni temsilciler (Bogos Nubar ve Avetis Aharonyan), cephelerde fiilen savaşarak ortak dava için kan döktüklerini ve İtilaf Devletleri'ne sayısız hizmetler verdiklerini ileri sürerek ve aslında savaş sırasında vatandaşı oldukları Osmanlı'ya ihanet ettiklerini kendi ifadeleriyle itiraf ederek Karadeniz'den Akdeniz'e uzanan, Trabzon-Mersin hattının doğusunu kaplayan bölgeyi istemenin yanı sıra Trabzon ile birlikte 6 Doğu Anadolu ilini içine alan “Büyük Ermenistan” projesi ile ortaya çıktılar.

Aslında Büyük devletler güçlü bir Ermenistan fikrini hararetle benimsemişlerdi. Ancak sorun, bu devletin nasıl ayakta tutulacağı noktasında toplanıyordu. Düşünülen çözüm, ABD Mandası ile bunu sağlamaktı. Fakat Amerika Başkanı, bir araştırma yapmadan bu konuda net bir cevap veremeyeceğini belirtti. ABD'nin bölgede gerekli incelemeleri yapmakla görevlendirdiği General Harbord yönetimindeki heyetin hazırladığı raporda, bölgede bir Ermeni çoğunluğu olmadığı ve manda yönetiminin Amerika'ya getireceği yükümlülükleri sıralamıştır. Böylece Ermeni Mandası konusu kongreden destek alamamıştır.

Tüm bu gelişmelere rağmen 10 Ağustos 1920'de Sevr Antlaşması'nda bağımsız bir Ermeni devletinin kurulması yine de yer alıyordu. Fakat TBMM hükümeti Sevr Antlaşmasını tanımadı ve heyetler tarafından imzalanmış olmasına rağmen TBMM onaylamadığı için yürürlüğe girmedi.

Gümrü Antlaşması 3 Aralık 1920

- * Ermeniler, Sevr hülyasını gerçekleştirmek için doğuda tedhiş hareketlerine başlayınca Kazım Karabekir Komutası'ndaki Türk Ordusu harekete geçti. Son derece başarıyla yürütölen askeri harekât sonunda Ermeniler ateşkes istemişler, bunun üzerine 2-3 Aralık 1920'de Gümrü Antlaşması imzalanmıştı. Böylece Ermenistan Sorunu tehdit unsuru olmaktan çıkarıldı.
- * Fakat Ermeniler hedeflerinden hiç vazgeçmemişler ve Avrupa kamuoyunda her zaman 1915'te yaşananları çarpıtarak yansıtmayı ve 24 Nisan tarihinde her yıl dünyadaki çeşitli ölkelerin Meclislerinden «Türkler, Ermenilere soykırım yapmıştır» cümlesinin kabul edilmesini sağlamaya ve aksini söyleyenlerin cezalandırılmasına dair kanunların çıkartılmasına çalışmışlardır. Ayrıca dünyanın farklı ölkelerinin başkentlerinde 24 Nisan Soykırım Anıtları açarak bu konuyu sıcak tutmaya çalışmaktadırlar.

* Gerçekler ile Ermenilerin dünyaya anlattıkları arasında çok bariz farklar olduğu ortadadır. En dikkat çekici husus her yıl anma düzenledikleri tarih, Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Devleti farklı cephelerde savaşıırken kendi tebaası olan Ermeni çetelerinin Türklere karşı yapmış oldukları olumsuz hareketler ve cephe gerisinde çıkardıkları isyanları durdurmak için aldığı kararın tarihidir. Yani 24 Nisan 1915'te saydığımız nedenlerden ötürü Ermeni çete liderlerinin tutuklanması gerçekleştirilmiştir. Bu da savaş sırasında her devletin böyle bir durumla karşılaştığında alacağı önlemlerin başında gelen bir uygulamadır. Bunun yanı sıra Türk arşivleri herkese açık iken bir Türk araştırmacı, Ermeni arşivinde çalışma izni alamamaktadır. Bu da aslında durumu net bir şekilde ortaya koymaktadır. Ayrıca 1915 yılında ölen Ermeniler için gözyaşı döken, bu konuda onların yanında olduğunu her fırsatta ve bilhassa her yıl 24 Nisan'da tekrarlayan devletler, Ermenilerin kurduğu ve birçok Türk diplomatının çeşitli suikastlarla öldürüldüğü olayların düzenleyicisi olan ASALA'nın faaliyetlerine ses çıkarmamışlardır.

- * **NOT:** ASALA (Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia)
- * Türkçesi "Ermenistan'ın Özgürlüğü İçin Gizli Ermeni Ordusu"

* ASALA'nın gerçekleştirdiği 1975-1985 yılları arasında Türk diplomat ve temsilcilerinin öldürüldüğü bir çok ölüm ve yaralama hadiseleri ile sonuçlanan olaylar her zaman göz ardı edilmiş dünya kamuoyunda Ermenilere dair bir kınama ifadesi olmamakla beraber bu olaylar hep eylemi yapan Ermeni'nin sorumlu olduğu olaylar diye dünya kamuoyuna lanse edilmiştir. Halbuki bu hadiselerde eylemi gerçekleştirenler ASALA adlı örgütün üyeleridir.

* Sonuç itibariyle 1890 yılında başlayan Ermeni tedhiş hareketleri Milli Mücadele boynunca da doğu ve güney cephesinde sorun olmuş ve Gümrü Antlaşması'na kadar Doğu ve Güneydoğu'daki bazı illeri içine alan bir bağımsız Ermeni Devleti kurmak için Ermeniler her yolu denemişlerdir. Gümrü Antlaşması ile amaçlarını askeri yoldan elde edemeyeceklerini anladıktan sonra siyasi arenada her türlü yolu mubah sayarak amaçlarını gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar ve bu durum hala devam etmektedir.

Milli Mücadele’de Batı Cephesindeki Muharebeler Öncesindeki Gelişmeler

Batı cephesindeki savaşın baş aktörleri İngiltere ve Yunanistan’dır. Öteden beri bağımsızlığını elde etme arzusuyla hareket eden Yunanların, bağımsızlıklarını kazandıktan sonra da Osmanlı Devleti toprakları üzerindeki emelleri ve istekleri sona ermemiştir. Özellikle Anadolu toprakları üzerindeki hedeflerini gerçekleştirmeye çalışırken sıklıkla Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu buhranlı dönemleri kendileri için bir atlama taşı olarak kullanmışlardır. Yunanistan’ın Anadolu topraklarında tutunmak istemesinin fiziki ve ekonomik bazı nedenleri vardır.

- * Bunlardan en önemlisi Yunanistan’ın fiziki şartlarından ileri gelmektedir. Kayalık ve verimsiz topraklara sahip olan Yunanistan, bu açığını Anadolu’nun ekime müsait topraklarıyla kapatmak istemiştir. Bunun yanı sıra yer altı ve yer üstü kaynakları bakımından zengin olan Türkiye toprakları, petrol, kömür, demir gibi önemli zenginliklere sahip olmayan Yunanistan için bulunmaz nimetlerdir.

Tabii yine de tüm bu zenginliklere Yunanistan'ın tek başına sahip olması mümkün değildir; çünkü Batı tarafından desteklenmeyen bir Yunanistan düşünmek mümkün değildir. Bu noktada, Yunanistan'ın en büyük destekçisi İngiltere olmuştur. İngiltere'nin kendi çıkarları doğrultusunda Yunanların “*Megali İdea*”sını yani Asya ve Avrupa topraklarına yayılan *Büyük Yunanistan* hayalini beslemesinin Yunanistan'ın cesur girişimlerinde etkisi oldukça fazladır.

- * Kurtuluş Savaşı'nda da en çok mücadele verilen cephelerden biri olarak Batı Cephesi önemli bir yere sahiptir. Balkan Savaşları'ndan itibaren sürekli genişlemeye çalışan Yunanlar, I. Dünya Savaşı'nı fırsat bilerek, 1917 yılında Venizelos tarafından savaşa sokulmuş; karşılığında Oniki Ada, Kıbrıs, Batı Anadolu'nun kuzey kıyıları ve Trakya bölgeleri ile ödüllendirilmiştir. Daha da ileri giderek 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal eden Yunanlar için Türkler karşısındaki işgalci hareketleri de bu noktada başlamıştır.

İzmir'in işgaliyle birlikte Anadolu'da büyük tepkiler oluşmuş, bunun en önemli kısmını da tabii ki fiziki mücadele oluşturmuştur. Yunan işgaline karşı silahlı mücadele başlatılması konusunda bölgenin ileri gelen isimlerinin önerileriyle, halk arasında grupların oluşturulmasına karar verilmiştir.

- * İzmir işgalini daha geniş bir alana yaymak isteyen Yunanların Ayvalık işgaline karşın; Aydın, Nazilli, Ayvalık, Bergama-Soma, Akhisar, Salihli ve Ödemiş'te Türk birlikleri tarafından cepheler açılmıştır. Buna rağmen Yunanlar işgal alanlarını Manisa, Aydın ve Nazilli'yi de içerecek şekilde genişletmişlerdir. Yunan kuvvetleri yalnızca Anadolu topraklarını işgal etmekle kalmamış, halka türlü tecavüzlerde de bulunmuşlardır.

* Aydın-Denizli yönündeki Yunan işgalinin yanı sıra düşmanın Ayvalık, Bergama, Soma hattı üzerindeki işgallerine karşı bu bölgelerde cepheler oluşturulmuş, Müdafaa-i Hukuk gruplarından, birlik komutanlarından ve yöre ileri gelenlerinden direnişin ve cephenin oluşması için çok büyük destekler gelmiştir. Bu bölgede oluşan Kuvay-ı Milliye grubu 15-16 Haziran'da Bergama'daki Yunan kuvvetlerini bozguna uğratmış ama Yunanlar bu yenilginin altında kalmayıp misilleme olarak Kaymakam Kemal Bey'in ve pek çok Türk'ün öldürüldüğü katliamı gerçekleştirmişlerdir.

İşgal ettikleri topraklardaki bazı Rumların desteğini de alan Yunanlar, saldırılarını gittikçe şiddetlendirmişlerdir. Yine de milli kuvvetlerin oluşturduğu silahlı birlikler önemli başarılar kazanmış, 30 Haziran 1919'da Aydın, Yunan işgalinden kurtarılmışsa da bu başarı uzun sürmemiş ve Aydın yeniden elden çıkmıştır. İşgallerin devam etmesi, halkı ve Kuvay-ı Milliye ruhunu daha da körüklemiş, giderek artan sayılarıyla bu gruplar Temmuz 1919'da Yunan ilerleyişini durdurmuşlardır.

Amiral Bristol Heyetinin Raporu

- * İzmir ve çevresinin Yunanlar tarafından sözde geçici olarak işgaline karar veren Paris Barış Konferansı, bu işgalleri haklı kılmak için Türklerin buralarda Hristiyanları katletmeye hazırlandıkları yalanını yaymışlardır. Üstelik Yunan işgali karşısında Türklerin silahlı direniş göstermeyeceklerini zannetmişlerdir. Oysaki Türk milleti bu işgallere karşı kongreler yaparak, cepheler oluşturarak vatan savunması başlatmışlardır.
- * Buna karşılık Türk mukavemetini gevşetmek ve tarafsız ülkeleri etkileyebilmek için bir araştırma heyetini Anadolu'ya göndermişlerdir. ABD temsilcisi Amiral Bristol'ün başkanlığında bir İngiliz, bir Fransız, bir de İtalyan generalden kurulan bu heyet, İzmir faciasının sebeplerini ve suçlularını bulmak amacıyla bölgeye gelmişlerdir. 1 Ekim 1919'da heyetin hazırladığı rapor yayınlanmıştır.

AMİRAL BRISTOL RAPORUNA GÖRE

- * Mütarekeden sonra İzmir ve havalisinde Hristiyan halkın hayatının tehlikede olduğuna dair barış konferansına yanlış bilgi verilmiştir. Bu bilgiyi vermiş olan hükümetler ve fertler sorumludur.
- * İşgalden sonra Batı Anadolu'da yapılan öldürmelerin mesuliyeti Yunanlara aittir.
- * Yunan askerlerinin derhal geri çekilmesi ve yerlerine itilaf kuvvetleri gönderilmesi lazımdır.
- * İzmir'in ve havalisinin milliyet prensiplerine göre Yunanistan'a katılması söz konusu olamaz. Çünkü bu yerlerde Türk çoğunluğu hakimdir.
- * Yunanların bölgeyi işgali ilhaka yöneliktir. Bölgenin güvenliğini sağlamaya yönelik değildir.
- * Amiral Bristol Raporunun hükümleriyle Milli Mücadelenin haklılığı ilk defa milletlerarası bir heyet tarafından dile getirilmiştir. Kuva-yı Milliye tarafından davasını destekleyen bir rapor olarak değerlendirilmiştir.

Kuva-yı Milliye'den Düzenli Orduya Geçiş

- * Milli Mücadele döneminde büyük bir özveriyle hareket eden Kuva-yı Milliye esas olarak düzenli ordu kurulana kadar işgallere karşı koymaya çalışan, düşman karşısında mücadele veren silahlı kuvvetlerdir. Bilindiği gibi I. Dünya Savaşı'nın devletlere verdiği ağır kayıplar ve beraberinde imzalanan Mondros Mütarekesi ile Osmanlı Devleti tüm savaş gücünden yoksun bırakılmış, ordunun terhis edilmesiyle düşmanla mücadele edebilecek hiçbir kuvvet kalmamıştır.
- * Bu tehlikenin farkında olan bazı komutanlar ellerindeki askerlerin bir kısmını muhafaza etmeyi başarmışlar ama şartlarından dolayı bu küçük birlikler büyük devletlere karşı direnç gösterme konusunda çok da etkili olamamışlardır. Bunun için bu küçük grupları destekleyecek daha çok sayıda insana ihtiyaç duyulmuş, bu amaçla Anadolu'nun birçok yerinde hareketlenme sağlayarak silahlı gruplar oluşturulmuştur. Türk milleti içerisinde silahlanan bu gruplar düzenli bir ordu kuruluncaya kadar işgallerin tüm yükünü üstlenmişlerdir.

- * İlk olarak İzmir'in Yunanlar tarafından işgaliyle ortaya çıkan Kuva-yı Milliye birliklerinin kurulması ilerleyen zamanlarda bütün Batı Anadolu'ya yayılmış ve etki alanını yurdun işgal gören diğer bölgelerine doğru genişletmiştir. Genelde subaylardan, sivillerden, asker kaçaklarından, dağdaki eşkıyalardan oluşan bu birlikler, kendi imkanlarıyla mücadele vermeye çalışmışlardır. Görüldüğü gibi, çok çeşitli kesimlerden kişilerin katılımıyla oluşan bu kuvvetler Kurtuluş Savaşı'na büyük destek vermişler, en azından işgallere karşı bir tepki olarak önemli bir varlık göstermişlerdir.
- * Kuva-yı Milliye'nin geçici başarılarının en önemli nedeni düzenli birlikler şeklinde tertiplenmemiş olmalarından ileri gelmektedir. Bölgeyi ele geçirdikten sonra, birliklerin dağılması işgallerin tekrarlanmasına neden olmuş, ayrıca belli bir ordu disiplinine sahip olmayan bu birliklerin düzenli düşman ordusuyla baş etmesi mümkün olmamıştır.

Kuva-yı Milliye'nin zaman zaman ve bölgesel olarak gösterdiği başarılar bir ordu disiplini olmayan bir kuvvetin başarılarıyla sınırlıydı. Dağınık halde ve disiplinden yoksun bulunan bu gruplarla büyük bir mücadeleyi sonuna kadar götürebilmek mümkün olmadığından biran önce düzenli bir ordu kurma ihtiyacı doğmuştur. Düzenli bir şekilde teşkilatlanmış olan düşman ordusu karşısında eğitilmiş bir ordunun teşkili şarttı; zira düşmana karşı önemli mücadelelerde bulunan bu düzensiz birliklerin işgalleri bitirmesi mümkün değildi. Ayrıca Kuva-yı Milliye'nin eldeki imkansızlarından dolayı ortaya çıkan bazı başarısızlıkları ve bazı taşkınlıkları düzenli orduya olan ihtiyacı daha da kuvvetlendiriyordu.

- * Kuvay-ı Milliye içindeki bazı kişilerin disiplinsiz davranışları halkın şikayetine de neden oluyordu. Tüm bunlar birlikte değerlendirildiğinde son olarak Kuvay-ı Milliye'nin Batı Cephesi'nde Gediz'de Yunanlara karşı taarruzu başarısızlıkla sonuçlanınca düzenli orduya geçişin gerekli olduğu artık netlik kazanmıştı.
- * Görüldüğü gibi düzenli ordunun kuruluşu birden olmamış, Mondros'tan itibaren devam eden bir süreç söz konusu olmuştur.
- * Kuva-yı Milliye bir anlamda düzenli ordunun da temelini oluşturmuş ve düzenli ordunun kurulmasında Mustafa Kemal Paşa ile TBMM'nin büyük etkisi olmuştur.
- * Yapılan hazırlıklar sonunda 1920 Ekim ayından itibaren Kuvâ-yı Milliye'nin tasfiyesi başladı. 8 Kasım 1920'de düzenli ordunun kuruluşu ile ilgili kararlar alınmıştır. 9 Kasım'da Batı Cephesi; Batı ve Güney Cephesi olmak üzere ikiye ayrıldı. 10 Kasım'da Albay İsmet (İnönü) Batı Cephesi, 11 Kasım'da Albay Refet (Bele) Güney Cephesi komutanlığına atandılar. Böylece Batı Cephesindeki muharebeler başlayacak ve bir milletin bağımsızlık savaşının son cephesine geçilmiş olacaktır.